Bosansko proljece: na koji na način može civilno društvo da utiče na demokratizaciju?

Valentina Petrovic
22nd December 2015

Die deutsche Version dieses Artikels finden Sie hier.

U BiH se demokratizacija ne odvija direktno. Multietnička zemlja traži svoj put u pravcu demokratske normalnosti. I poslije 20 godina dejtonskog sporazuma razvoj izgleda nejasan i dug. Plenumi i konferencije, kao što je na primjer, Otvoreni Univerzitet Sarajevo, koji se u novembru u Sarajevu održavao, izgledaju kao svjetlosni tračak.

Godina 2014 bila je za BiH veoma turbulentna. Zemlja je bila pogođena poplavama koje se u zadnjih 100 godina ne pamte, što je dodatno i tako već oslabljenu privredu i infrastrukturu još više oslabilo. Istovremeno ističe termin za primjenu novog zakona o izdavanju JMBG za građane BiH. Ujedno mnoge firme u Tuzli prelaze u privatni posjed i usljed toga hiljade radnika ostaje bez posla.

Ilustracija 1: Bosna i Hercegovina sa granicama entiteta

Događaji od ove i od prošle godine vode ka najvećim protestima poslije 1996. godine. Prije svega demonstriraju radnici, studenti i penzioneri. Ubrzo je govor o bosanskom proljeću, o demokratiji. Ali, da li je uopšte moguće da ulični pritisak utiče na demokratski razvoj jedne zemlje?

Uticaj civilnog društva na demokratiju

U procesu demokratizacije filozofi i naučnici pridaju noseću ulogu civilno-društvenom pokretu (Rueschemeyer et al.1992). Internacionalna zajednica pruža veoma često pomoc nevladinim organizacijama u zemljama koje se od diktature ka demokratiji razvijaju. I to stoga što je iskustvo pokazalo da nevladine organizacije, ili druge civilnodruštvene organizacije, mogu pozitivno uticati na učvršćenje demokratije (pogledaj u infosandučiću 1).

Na primjer, organizacije kao **OTPOR** i druge nevladine organizacije u Srbiji,

značajano su doprinijele da se pokrenu birači tokom izbora 2000ite godine (izbor učesnika u 2000itoj godini iznosio je 71% u odnosu na 48% u 1997 godini). S obzirom da Milošević poraz na izborima nije htio da prihvati, dolazi u cijeloj zemlji do masovnih demonstracija, što je na kraju krajeva značilo završetak Miloševićevog autoritarnog vladanja.

Ilustracija 2: Simbol Otpora, pesnica, kod fakultetske zgrade u Novom Sadu u Srbiji, 2001

Ali gdje leži potencijal civilnodruštvenog pokreta u jednom procesu demokratizacije?U jednu ruku, pored zvaničnih političkih partija, civilno društvo može biti jedan važan kanal za artikulaciju demokratske potražnje. U drugu ruku civilno društvo, kao zastupnik društvenih interesa, ispunjava jednu dodatnu funkciju i predstavlja još jednu mogućnost više za integraciju pluralnih interesa u političkom odlučujućem sistemu. Njegov uticaj, na kraju, direktno zavisi od postojećih političkih i ekonomskih sistema.

Klasna borba za vlast

Istorija demokratizacije zapadnoevropskih zemalja oduvijek je predstavljala borbu raznih klasa za vlast. Dugo vremena donja i srednja klasa nisu imale politička prava. Do početka Prvog svjetskog rata u većini evropskih zemalja važilo je samo ograničeno izborno pravo koje se odnosilo na to da su samo imućni muškarci smjeli učestvovati na izborima. Sve do kraja 20-og vijeka u mnogim mjestima žene nisu imale političko pravo glasa. Švajcarska je uvođenjem prava glasanja žena na nacionalnom nivou 1971. godine postala jedna od posljednjih zemalja u Evropi.

Sa napredovanjem industrijalizacije i urbanizacije krajem 19og vijeka razvija se radnička klasa koja se sve više širi i postaje sve veća.Da bi mogle da vrše određeni pritisak na vladu radničke klase se počinju kolektivno organizovati i to tako što su osnivale radničke sindikate ili nove partije. Takve civilnodruštvene aktivnosti bile su, i još uvijek su, važan faktor za demokratizaciju (pogledaj Rueschemeyer et al. 1992).

Info-sandučić 1: Civilno društvo

Pod civilnim društvom podrazumijevaju se sve socijalne ustanove i organizacije (formalne i neformalne) koje su nezavisne od države. Ova široka definicija uključuje, kako neformalni kartaški klub ili crkvenu grupu, tako isto i formalne nevladine organizacije kao što su radnički sindikati ili političke partije.

Nasljedstvo Jugoslavije

Uslovljena viševijekovnim životom pod stranom vlašću, industrijalizacija i modernizacija u Bosni, u poređenju sa drugim zapadnoevropskim zemljama, započinje veoma kasno: 1948. godine 3□4 bosanskog stanovništva bili su još uvijek seljaci. U to vrijeme u Švajcarskoj je udio zaposlenih u poljoprivredi iznosio između jedne četvrtine i jedne trećine ukupnog stanovništva. Uz to je još pod socijalističkim, jednopartijskim sistemom svaka druga civilno-društvena organizacija ili radnički pokret koji nije bio identičan sa državnom političkom linijom bio zabranjen (pogledaj infosandučiću 2).

Industrijski procvat poslije Drugog svjetskog rata

Poslije Drugog svjetskog rata Jugoslavija doživljava industrijski procvat. U Bosni niču novi industrijski centri. Stvara se jedna jaka radnička klasa ali, uprkos tome, organizovanog radničkog pokreta izvan granica republike nije bilo. Jedan od razloga za to je specifična privredna forma Jugoslavije, koja je kolektivnu radničku svijest otežavala, takozvano *radničko samoupravljanje*. Samoupravljanje se odvijalo kroz određenu autonomiju firme ili fabrike, a odnosilo se na to da su zaposleni mogli sami birati direktora ili diskutovati o visini plate. Takva autonomija vodila je ka ekstremnoj fragmentaciji radnog tržista i dovela do nejednake zarade u okviru istog zanimanja. Pod takvim uslovima kolektivna svijest od strane radnika se nije mogla razviti. Na prvi pogled je autonomija tih ustanova i fabrika izgledala kao jedan pozitivni privredni model. To je svakako dovelo do toga da jedni te isti uslovi jedne te iste ustanove u nekom drugom mjestu nisu bili važeći.

Info-sandučić 2: Sažetak istorije Bosne i Hercegovine

U toku istorije Bosna je bila dio raznih imperijalstičkih sila, kao što su osmansko ili austrougarsko carstvo, što se danas ispoljava kroz veliku kulturnu i religioznu raznolikost. Tokom vijekova ona je domovina katolicima, muslimanima , pravoslavcima i jevrejima. Sa raspadom socijalističke Jugoslavije 1991. godine država doživljava fatalni građanski rat koji se tek 1995. godine okončava Dejtonskim sporazumom.

Ilustracija 3: Predsednik Srbije Slobodan Milošević, predsednik Predsedništva BiH, Alija Izetbegović i predsednik Hrvatske, Franjo Tuđman potpisali Dejtonski mirovni sporazum u Parizu, 14.12.1995.

Poslije završetka građanskog rata osnovan je jedan komplikovani politički sistem sa dva autonomna entiteta: Federacija BiH i Republika Srpska (pogledaj sliku 1). Međunarodna zajednica istovremeno osniva **kancelariju Visokog predstavnika** koji treba da nadgleda sprovođenje mirovnog ugovora i koji u stvarnosti sprovodi izvršnu vlast. Uz to se sva radna politička mjesta dodjeljuju na osnovu etničkoreligioznog opredjeljenja. Religiozni identitet građana predstavlja još uvijek veliki izazov (Andjelic, 2003). Po posljednjem zvaničnom popisu stanovništva u zemlji iz 1991. godine odnos je bio : 44% muslimanskih, 31% srpskih i 17% hrvatskih bosanaca (mali procenat se izjasnio kao Jugosloveni). U 2013-oj godini izvršen je novi popis ali rezultati nisu ni do danas objavljeni (Agencija za Statistiku, BiH).

Dejton i njegove posljedice za civilno društvo

Poslije završetka rata 1995. godine političkim sistemom Bosne dominiraju isključivo nacionalističke partije. Partije koje se pozivaju na nacionalni civilni identitet Bosne, a kojima je većina birača muslimansko stanovništvo, u narodu se percipiraju kao muslimanske partije. Ova razlika se sa etničke tačke gledišta prenijela se na sve političke sisteme i na sve socijalne pokrete.

Kao primjer: u Sarajevu je 1996. godine osnovan **Savez Samostalnih Sindikata BiH** (SSSBiH). Istovremeno je u Republici Srpskoj osnovan drugi sindikat koji

slijedi srpskonacionalističku ideologiju. Krajem 90ih godina već su postojala 23 sindikata u Federaciji i 15 sindikata u Republici Srpskoj. Tek su se 2005. godine oba entiteta usaglasila i sporazumjela za jednu zajedničku sindikalnu organizaciju koja ima jednaka prava za sve. Disfunkcionalni politički sistem i katastrofalni privredni položaj dovode do političkih kriza u nekoliko navrata. Iako je 2011-e godine država bila dugo bez vlade to nije dovelo do masovnih protesta širom zemlje.

Glavna prepreka i još veći izazov za osnivanje jedne sveobuhvatne organizacije civilnog društva, kao što je već rečeno, jeste očigledna etnizacija političkog, ekonomskog i društvenog života. Dakle, svaka tvrdnja nastaje pod aspektom religije i bilo kakve diskusije o političkim pitanjima stavljaju državu osnovanu 1996.godine pod znak pitanja. Jednu svijetlu tačku u okviru pokrenutih promjena u zemlji predstavljaju, u uvodu navedeni, događaji u 2014-oj godini.

Tragična smrt novorođenčeta zbog disfunkcionalne politike

Krajem 2012-e godine Ustavni sud Bosne objavio je da su ondašnja primijenjena pravila za izdavanje JMBG nevažeća, jer nova imena gradova i opština, koja su poslije rata promijenjena, nisu tim pravilima obuhvaćena.

Parlament se nije mogao složiti oko toga kuda treba da prolazi registracijski okrug za JMBG: da li dužinom oba entiteta ili treba da bude jedna jedinstvena, centralistička registracija. Ova na izgled apsurdna sporna tačka dovela je na kraju cjelokupnu egzistenciju bosanske države u pitanje. Kad je u februaru 2013.godine termin, još uvijek bez sporazuma, istekao, nova dokumenta za novorođenčad nisu više mogla da se izdaju. Kroz to su dvije djevojčice postigle tužnu slavu. Obje su bebe došle teško bolesne na svijet. Da bi se jedna hitna operacija sprovela, morale su u inostranstvo putovati. Vlasti nisu mogle da im izdaju pasoše. Tragična posljedica je smrt djece, što je u velikom dijelu stanovništva izazvalo poriv za masovne demostracije.

Stanovništvo ide masovno na ulice

U velikom broju stanovništvo oba entiteta potpomaže ove proteste (89% u Federaciji, 77% u Republici Srpskoj). Stanovništvo se uz pomoć privremenog sporazuma između političara smirilo i nakon ljeta 2013.godine protesti polako prestaju. Otprilike pola godine kasnije, početkom 2014-e godine, radnice pozivaju iznova na masovne proteste zbog procesa privatizacije firmi koje su ranije pripadale državi.

Tuzlanski protesti mobilišu studente, ratne veterane i penzionere i u drugim gradovima. Ovaj događaj se posmatra kao prva realna prilika da se paradigma nacionalizma probije i sruši. Svakodnevni problemi Bosne,tj.naduvani državni aparat, korupcija i nefunkcionalni privredni sistem pogađaju sve građane u istoj mjeri, bez obzira na religijsku pripadnost. Ovo se da zaključiti prije svega iz retorike i iz aktivnosti protestirajućih koji su se jasno od svih postojećih partija ogradili i nisu molili internacionalne organizacije za pomoć niti održavali plenume na bazi demokratije.

Ilustracija 4: Protesti u Zenici, 10. Februar 2014

Uprkos masovnim mitinzima pokret se u granicama proširio na Republiku Srpsku. U Banja Luci su se održale pojedinačne demonstracije. Masovniji odziv i neka velika pomoć od strane radnika iz Republike Srpske izostaje. Razlozi su bili: represija, difamirung (stvaranje loše reputacije – klevetanje), skandalizovanje od strane etničkobirokratske ekonomske elite, medija i akademije u Republici Srpskoj.

Međutim, na lokalnom nivou protestirajući postižu uspjehe: pojedinačne regionalne vlasti i političari podnose ostavku, a u Tuzli se osniva novi sindikat (solidarnost), koji neovisno o religijskoj pripadnosti zastupa sve radnice i radnike. Osim toga osnovana je i jedna nevladina organizacija koja treba da učesnike februarskog protesta ujedini i kolektivno organizuje (pokret za socijalnu pravdu).

Šta dolazi poslije protesta u 2014/2015?

Uprkos tračku nade protesti su polako utihnuli uslovljeni poplavama u 2014-oj godini i jakim represijama od strane državnog aparata. Štaviše, protestirajući nisu osnovali jednu jedinstvenu partiju koja bi se izborima u oktobru 2014. godine mogla suprotstaviti. Time su se osobe koje su bile važne u socijalnim protestima priključile već postojećim partijama, što je dovelo u pitanje njihovu vjerodostojnost. Iako su ratni veterani bili učesnici na demonstracijama, povremeno nedostaje snažna podrška takozvane jugoslovenske

generacije. Izgleda da su se bosanske generacije, koje su Jugoslaviju doživjele i rat preživjele, razvile u apolitičke (ravnodušne prema političkim zbivanjima) građane. Politički skandali i sumnjivi incidenti su sve učestaliji u društvu.

Pored moralne podrške jugoslovenske generacije ono što nedostaje je svakako aktivni civilnodruštveni rad ove starosne grupe. Ovaj dio društva nosi u sebi još pokretačkog potencijala i stoga bi bilo od izuzetnog značaja naći pristup ovim ljudima. Da bi protesti od 2014. godine imali trajan uticaj trebalo bi da naučnici, filozofi i aktivisti razviju svoj sopstveni program. To bi konkretno značilo: osnovati jednu partiju, pridobiti šire segmente društva, prije svega gore navedenu generaciju jugoslovena, i pokušati uticati na javno mnenje. Samo na ovaj način civilnodruštvena aktivnost može predstavljati jedan realan izazov za postojeći politički sistem.

Bibliografija:

- Angelic, N.(2003): Bosnia-Herzegovina. The End of a Legacy. [Bosna i Hercegovina. Kraj nasljeđe]. London: Frank Case.

- Armakolas, I. & Maksimovic, M. (2013). *"Babylution"* – A Civic Awakening in Bosnia and Herzegovina? [Bebolucija- Građansko buđenje u Bosni i Hercegovini?]. South- East Europe Programme, Working Paper No 34.

- lerhus, J. (2013). Soziale Proteste in Bosnien und Herzegowina. Ein mögliches Signal zum Aufbruch.[Socijalni Proteste u BiH. Mogući signal za polazak]. Friedrich Ebert Stiftung, 1-5.

- Petrovic, V. (2015). Ein Vergleich der Demokratiequalität in Bosnien-Herzegovina, Libanon und Serbien. [Poređenje kvaliteta Demokratie u Boni-Hercegovini, Libanu i u Srbiji]. Forschungsseminararbeit. Zürich: IPZ.

- Rueschemeyer, D., Huber Stephens, E. & Stephens J.D. (1992). Capitalist Development and Democracy. [Kapitalistički razvoj i demokratija]. Cornwall: Polity Press.

- Sejfija, I. (2007). Building Civil Society in Relation to State Structures. [Izgradnje civilnog društva u odnosu na državne strukture]. [In:Fischer, Martina (Hrsg.) Peace Building and Civil Society in Bosnia-Herzegovina. Ten Years after Dayton. [Izgradnja mira i civilnog društva u Bosni i Hercegovini. Deset godina nakon Daytona]. Berlin: LIT Verlag.

Slike:

- Naslovna slika: Wikimedia Commons
- Ilustracija 1: DeFacto
- Ilustracija 2: Wikimedia Commons
- Ilustracija 3: Central Intelligence Agency
- Ilustracija 4: Wikimedia Commons